

Л. ЛАИНОВИЌ

ГРУПНА РАБОТА НА УЧЕНИЦИТЕ ОД ИСТОРИЈА ВО VII ОДДЕЛЕНИЕ НА ОСНОВНОТО УЧИЛИШТЕ

Методска единица: СВЕТОЗАР МАРКОВИЌ И ШИРЕЊЕ НА
СОЦИЈАЛИСТИЧКИТЕ ИДЕИ ВО СРБИЈА

I Увод

Пристапувајќи кон обработката на оваа методска единица наставникот постапил вака: прво, учениците ги поделил на три групи. На првата група им дал задача да ја проучат темата: „Стопанскиот развој на Србија во втората половина на XIX век“. Втората група требала да го обработи прашањето: „Животот и работата на Светозар Марковиќ и ширењето на социјалистичките идеи во Србија“. Третата група требала да го обработи прашањето: „Односите на Србија и другите народи на Балканот“.

Оваа наставна тема наставникот им ја дал на учениците еден месец однапред и ги упатил да ги прочитаат следните работи од Светозар Марковиќ: Како нè воспитале, Српска измама, Погубувањето на Париската комуна, Пеење и мислење, Реалност во поезијата и најзначајното негово дело — Србија на исток.

Покрај ова наставникот им препорачал на учениците, освен учебникот за VII одделение на основното училиште од Горѓе Грубач, оваа методска единица задолжително да ја подготват по овие студии: „Светозар Марковиќ“ од Веселин Маслеша и „За животот и делото на Светозар Марковиќ“ од Велибор Глигориќ, како и да ја користат Енциклопедијата на Југославија.

Учениците на своите групни состаноци го прочитале најголемиот дел од наведената литература.

За да раководи правилно со работата на овие групи, наставникот претходно сам ги прочитал сите овие дела и во нив ги обележал најзначајните места, а потоа повторно ги враќал на учениците кои по свое мислење од обележените места го одбирале она што е нужно за нивното предавање, оставувајќи им слобода во изборот.

За да задоволи една ваква акција на групна работа, наставникот е должен на посебни состаноци да ја следи работата на учениците и правилно да ги насочува во одбирањето и истакнувањето на она што е најкарактеристично во овој обилен материјал.

II Подготовка на училницата и помошните средства

За подготовката на училницата наставникот ги дал потребните упатства. Пред почетокот на часот тие со креда ја поделиле таблата на три дела. На потпирката десно од таблата ја закачиле историската карта на „Нашите земји во XIX и почетокот на XX век“, а над картата ја наместиле сликата на Светозар Марковиќ. Од левата страна на таблата на пано учениците ги закачиле сликите на: Крагуевац, Нови Сад, Виена и Трст, градови во кои Светозар Марковиќ работел, се лечел и умрел.

Заради полесен преглед и полесна работа со учениците наставникот ги распределил учениците така што секоја група била сместена во по еден ред.

III Изведување на наставата

По случај изведувањето на наставата, наставникот раководи со часот и со zgodни прашања извлекува од учениците сè што научиле за дадената тема.

Наставникот го започнува часот со уводни прашања.

Прашање: Кога почнува во Србија да се развива капиталистичкото општество?

Одговор: Капиталистичкото општество во Србија почнало да се развива во првата половина на XIX век, после Првото и Второто српско востание.

Прашање: Зошто токму после тие востанија?

Одговор: Затоа што Првото и Второто српско востание се револуција на српскиот народ со која е урнат стариот турски феудален спаиски систем и полска се преминува во капиталистички поредок.

По овие уводни прашања, наставникот се обрнува со прашање на учениците од првата група:

Која материја ја обработи вашата група за денес?

Ученикот: За денес сме ја обработиле темата: Стопанскиот развиток на Србија во втората половина на XIX век.

Додека го зборува ова, ученикот излегува пред таблата и во својот дел на таблата го запишува насловот на темата.

Наставникот поставува прашање на друг ученик со барање да каже нешто за тие прилики во Србија.

Ученикот: Во втората половина на XIX век Србија била заостаната во економски, културен и политички поглед. Суровото при-
собирање на капиталот главно во рацете на бирократијата,
предизвикало големо осиромашување на селанството. Капи-
талистичкото производство јакне, но бавно.

Наставникот: Кој вид на стопанство се развива?

Ученикот: Се развива стоко-паричното стопанство, бидејќи Србија
се наоѓа во фазата на пропаѓање на натуралното стопанство.

Наставникот: Кои стопански гранки се развиваат?

Ученикот: Се развиваат индустријата, рударството (рудникот на
бакар во Мајданпек) и други стопански гранки.

Наставникот: Кога е изградена првата железничка пруга во Србија?

Ученикот: Првата железничка пруга во Србија е изградена 1884
година, од Белград до Ниш.

Наставникот: Каква била општествената структура?

Ученикот: Основна маса на населението претставувало селанството
90%, а по заминувањето на Турците и турската посада од
Србија (1868) растел бројот на градското население.

Наставникот: Кој го сочинува мнозинството на градското насе-
ление?

Ученикот: Мнозинството го сочинуваат занаетчиите. Тие се спроти-
ставуваат на продирањето на трговскиот и индустрискиот
капитал во стопанството преку своите еснафи и со тоа го
сопирале развитокот на капитализмот. За да се спротивстават
поуспешно на капиталистичко-индустриската конкуренција,
еснафските мајстори ја засилувале експлоатацијата на кал-
фите и чираците.

Наставникот: Дали сите селани биле економски еднакви?

Ученикот: Не, бидејќи мнозинството од селаните економски про-
паѓало зависно од лихварскиот капитал додека малку имало
богати селани, кулаци. Селаните кои не поседувале земја,
оделе во градовите да бараат работа како пролетери или
заминувале на работа во странство.

Наставникот: Што се основува во Србија поради првобитната аку-
мулација на капиталот?

Ученикот: Се развива банкарството. Во 1862 година се основува
Управата на фондовите. Во 1869 година е организирана пр-
вата банка. Странските капиталисти (француски, унгарски)
внесуваат свој капитал. Почнува поврзување на странскиот
и домашниот банкарски капитал.

До крајот на 1885 година Србија вкупно имала 19 па-
рични заводи, а до крајот на XIX век Србија ќе има повеќе
од 60 парични заводи и околу 300 индустриски претпријатија.
Меѓутоа, ефтините кредити кои ги давала државата не му
користеле на сиромашниот селанец, туку на селскиот и град-
скиот лихвар.

Наставникот: Зошто селските маси се незадоволни?

Ученикот: Затоа што буржоазијата сите тежини, неуспешните војни со Турците и Бугарите, изградбата на модерниот сообраќај, ги префрлила на селаните во вид на порези.

Наставникот: Кој го претставувал повремено владеачкиот слој?

Ученикот: Владеечкиот слој го претставувала крупната трговска буржоазија која се поврзувала со врвовите на бирократијата, а заедно претставувале реакционерна политичка сила и се главна потпирка на режимот во втората половина на XIX век. Истовремено еден од учениците од првата група ги забележува важните настани и години на таблата.

Наставникот се обрнува кон учениците од втората група: Кој ја видел тешката положба на народот, особено на селаните, па сака да им помогне?

Ученикот: Тоа бил Светозар Марковиќ.

Истовремено ученикот излегува на таблата да ја запише темата која ја обработила втората група, а која гласи: Животот и работата на Светозар Марковиќ и ширењето на социјалистичките идеи во Србија.

Наставникот поставува прашање на друг ученик:

Каде и кога се родил Светозар Марковиќ?

Ученикот: Светозар Марковиќ е роден на 22 септември 1846 година во Јагодина, денешно Светозарево.

Истовремено ученикот зема од кутијата бело знаменце и го прицврстува на картата каде се наоѓа Светозарево.

Наставникот: Во која статија Светозар Марковиќ го опишува своето школување?

Ученикот: Светозар Марковиќ го опишува своето школување во статијата „Како нè воспитале“.

Ученикот ја отвора книгата и го чита пасусот кој сам го одбрал: „Кога веќе бев во градот во III одделение, учителот ни доаѓаше секогаш пијан, поставуваше еден да „наслушува“ а друг да внимава, а тој самиот спокојно ја ставаше главата на масата и спиеше. Редовно, секој ден учителот прашуваше кој не знае и кој не бил мирен; некои беа поставувани да клечат; некои беа тепани, а другите добиваа „прачки“, т.е. по рацете...“

Наставникот: Што студирал Светозар Марковиќ?

Ученикот: Студирал во Великата школа во Белград на Техничкиот факултет од 1863 до 1866 година.

Наставникот: Кога е испратен на студии во Русија?

Ученикот: Како одличен студент во 1866 година е испратен како државен питомец во Петроград каде студирал до 1869 година на Техничкиот факултет.

- Наставникот: Со работата на кои руски револуционери се запознава Светозар Марковиќ?
- Ученикот: Се запознава со работата на Чернишевски, Доброљубов, Писарев и Херцен.
- Наставникот: Кој од нив имал најголемо влијание на Светозар Марковиќ?
- Ученикот: На Светозар Марковиќ најмногу влијаел Чернишевски.
- Наставникот: Каде заминува Марковиќ по Петроград?
- Ученикот: Тој во 1869 година заминува во Швајцарија во Цирих, поради нежното здравје и острата клима која владее во Петроград, каде останува до 1870 година.
- Наставникот: Каква активност развил во Цирих?
- Ученикот: Се запознал со делата на Карл Маркс и Фридрих Енгелс. Стапи во редовите на Првата интернационала. Останува и понатаму поврзан со руските револуционери.
- Наставникот: Што критикува Светозар Марковиќ во својата статија „Српски измами“?
- Ученикот: Критикувал сè што пречело на развитокот на Србија: монархијата и нејзината национална и економска политика, школскиот систем, бирократијата, либералите и намесничкиот устав од 1869 година.
- Наставникот: Какви се стремежите на Светозар Марковиќ за преодбата во Србија?
- Ученикот: Тој ја сфаќа културната и општествената заостанатост во Србија и смета дека е тој повикан да ја поведе борбата во Србија против сè што е мрачно и назадно.
- Наставникот: Каков бил во политичката борба Светозар Марковиќ?
- Ученикот: Бил жилав и храбар. Вистината ја зборувал јавно и во лице. Бил борец кој не отстапувал во борбата.
- Наставникот: Каква активност Светозар Марковиќ развил по враќањето во Србија?
- Ученикот: Марковиќ се враќа од Цирих во Србија во 1870 година. Учествува во работата на Обединетата српска младина; организира занаетчиски задруги; соработува во напредниот младински лист „Панчевац“; почна да го издава првиот социјалистички весник во Србија и на Балканот „Радник“, чиј прв број излегол на 1. јуни 1871 година. Истовремено еден ученик излегува и прицврстува црвени знаменца на картата на местата каде се наоѓаат Белград и Крагуевац.
- Наставникот: Каков карактер има социјализмот на Светозар Марковиќ?
- Ученикот: Светозар Марковиќ е социјалист-утопист.
- Наставникот: Зошто?

Ученикот: Затоа што во Србија уште не била создадена масовна и политички активна пролетерска класа, поради подоцнежниот развоток на капитализмот. Светозар Марковиќ сметал дека социјализмот може да се оствари со убедување и без револуционерен пролетаријат. Исто така, понекогаш говори дека класните судири можат да се решат по мирен пат. Но во одделни статии тој пред очи ја има револуцијата како единствен излез од класните судири.

Наставникот: На кој начин замислувал дека во Србија може да се оствари социјализмот?

Ученикот: Со создавањето на занаетчиските задруги. Со тоа мислел дека ќе ја помогне борбата против ширењето на капитализмот во Србија како аграрна земја. Сметал дека така ќе се создаде општество, кое не ќе мора да мине низ капитализмот, како што морало да мине западно-европското општество. Исто така, сметал дека преку создавањето на патријархалните задруги, засновани на крвното сродство, може директно да се мине на засновање на социјалистичките општествени односи на село. Тоа било утопија.

Наставникот: Каков е односот на Светозар Марковиќ спрема бирократијата?

Ученикот: Во бирократијата тој го гледал најгрдото и најстрашното зло. Таа ја цица крвта на народот, го упропастува и го осиромашува селанството. Имал желба да ја уништи.

Наставникот: Каков е неговиот однос спрема религијата?

Ученикот: По него црковните поглавари се секогаш на страната на угнетувачот и се готови за предавство на народот. Удира на суеверието кое го заглупувало народот по селата, а на кое морална подршка му давала црквата. Светозар Марковиќ вели дека религијата е власт на тиранијата и мракот над работните маси.

Наставникот: Каков е неговиот став спрема борбата за еманципацијата на жената?

Ученикот: Светозар Марковиќ станува против ропската положба на жената во домот, бракот, фамилијата и општеството. Тој пишува: „Не може ни народот да биде слободен додека едната половина од народот е потчинета и неправна“.

Наставникот: Каков е ставот на Светозар Марковиќ спрема револуционерните акции на пролетаријатот на запад, во развиените индустриски земји?

Ученикот: Неговиот став се огледа во статиите кои ги напишал по случај крвавото задушвање на востанието на работништвото во Париз. Него го обзема благороден и праведен гнев по случај злосторничките постапки на реакцијата спрема париските комунари. На овој настан му посветил три статии.

Марковиќ го подигнува гласот во одбрана на Париската комуна и пишува за вистинските причини на востанието. Ја пишува вистината за Париската комуна Укажува на судирите на општествените класи, на ропската положба на работникот. Тој укажува на работничката класа како нова општествена сила која ќе го организира општеството на нови основи. Иако непотполно, тој ги согледал класните противречности во општеството и видел дека пролетаријатот е таа општествена сила која може да создаде ново општество.

Наставникот: Што мисли Светозар Марковиќ за литературата?

Ученикот: Марковиќ пишува дека поетот мора да биде во служба на општеството, во него мора да проникнуваат големите ослободителни идеи на неговото време. Тие мисли ги изложил во своите работи: Пеење и мислење и Реалност во поезијата. Ученик од втората група ги запишува на таблата поважните наслови на неговите литературно-политички трудови.

Наставникот се обрнува на учениците од третата група:

Наставникот: Каде заминува Светозар Марковиќ по притисокот на реакционерната српска влада?

Ученикот: Светозар Марковиќ во 1872 година од Србија заминува во Нови Сад.

Еден од учениците прицврстува црвено знаменце со кое го обележува Нови Сад на картата.

Друг ученик истовремено излегува и на таблата ја запишува темата која ја обработила третата група: Односите на Србија и другите народи на Балканот.

Наставникот: Каква активност Светозар Марковиќ развил во Нови Сад?

Ученикот: Во Нови Сад Светозар Марковиќ поминал околу една година. Тука развил жива активност: меѓу занаетчиите го пропагира задругарството; меѓу учениците на повисоките класови во гимназиите ги пропагира социјалистичките идеи; со една група веќе социјалисти, работи на издавањето на социјалистичкиот весник „Једнакост“; учествува во делото за националното ослободување под турскиот феудализам; го завршува своето најпознато дело: Србија на Исток.

Наставникот: За што зборува Светозар Марковиќ во своето дело Србија на Исток?

Ученикот: Светозар Марковиќ почнува од Првото и Второто српско востание, кои ги наречува револуција на српскиот народ. Тој пишува дека двете реакционерни сили Турција и Австро-Унгарската монархија биле пречка за ослободувањето на Србите, како и на останатите народи на Балканот... Потоа

вели дека ослободувањето и обединувањето на Србија е можно само преку отворена војна со Турција и Австрија. Во војната мораат да стапат сите поробени мали народи, но во таа заедничка војна не смеат да се манифестираат недоразбирањата и хегемонијата. Затоа тој пишува: „Владата на народот, самоуправата — овие две работи се тесно поврзани“.

Наставникот: Каква задача има Србија на Балканот според гледиштето на Светозар Марковиќ?

Ученикот: И според гледиштето на Светозар Марковиќ Србија требала да стане центар на народната револуционерна акција на Балканот. Но не со јакнењето на монархијата и династијата Обреновиќ, туку со сојузот на федеративни балкански републики. Светозар Марковиќ извикува: „Со револуцијата треба да се уништат сите држави кои пречат народите да не можат да се обединат како слободни луѓе и рамноправни работници“.

Друг ученик излегува и ги чита одбраните делови од делото Србија на Исток: „... Србија, тоа не е кнезот, не се министрите, началниците и капетаните, судиите и кметовите. Србија, тоа е српскиот народ што живее во Србија...“

Наставникот: Зошто Светозар Марковиќ бил против монархијата?

Ученикот: Затоа што како социјалист монархијата ја сметал како недемократска установа. Сметал дека монархијата е причина за несогласието помеѓу Србија и Црна Гора и додека постои монархијата, таа ќе се однесува освојувачки.

Наставникот: Кога се враќа Светозар Марковиќ во Србија?

Ученикот: Тој во Србија се враќа во април 1874 година. Заминува во Крагуевац каде го презема уредништвото на весникот „Јавност“. Во своите статии ги напаѓал народните пратеници и го фалел симнувањето од престолот на српските кнезови, ја застапувал тезата за сувереноста на народната скупштина. Поради своите критики Светозар Марковиќ е изведен пред суд и осуден на девет месеци затвор, кои ги одлежал во пожаревачкиот затвор.

Еден ученик излегува пред картата и прицврстува жолто знаменце на картата каде што се наоѓа Пожаревац.

Наставникот: По излегувањето од затвор, кои весници ги издавал?

Ученикот: Го издавал весникот „Глас јавности“, а потоа весникот „Ослобођење“ во Крагуевац на 1 јануари 1875 година. Тука работи само 20 дена.

Наставникот: Поради што тука работи само 20 дена?

Ученикот: Поради тоа што бил тешко болен од туберкулоза во цревата и желудникот, па заминува на лечење во Виена. Еден ученик излегува и прицврстува плаво знаменце на картата каде што се наоѓа Виена. Од Виена сака да оди во Далмација, но во Трст умира на 26 февруари 1875 година. Ученикот прицврстува црно знаменце на картата каде што се наоѓа Трст — знак на смртта.

IV Заклучок

Наставникот повторно се обрнува на учениците од првата група: Кои се причините за појавата на Светозар Марковиќ?

Ученикот: Неговата појава била условена со пробивањето на акумулацијата на капиталот во Србија. Како последица на тоа била појавата на штедилници, парични заводи и банки. Се богателе трговците, занаетчиите, бирократијата и кнезот. Сета оваа експлоатација е вршена над селаните, кои во Србија тогаш ги има 90% и кај нив настанува раслојување и создавање голем број безземјаци. Овие прилики го навеле Светозар Марковиќ да се заинтересира за судбината на овие луѓе и со својата просветителска и револуционерна работа да им помогне.

Наставникот се обрнува кон учениците од втората група со заклучното прашање: Што сака Светозар Марковиќ?

Ученикот: Тој сака на народот да му се даде власта во општинската самоуправа и изрекувањето на правдата. Треба да се отстрани чиновништвото од туторствата над народот. Тој бара народната скупштина да се издвои како засебно законодавно тело. Истакнува дека народот треба да дојде до внатрешната слобода и до својата управа. Крајната цел на неговата борба била: создавање на социјалистичка држава.

Наставникот: Што било утопистичко во неговото гледиште?

Ученикот: Тој не сфатил дека Србија морала нужно да влезе во фазата на капиталистичкиот развикот.

Наставникот: Што било напредно во неговото учење?

Ученикот: Светозар Марковиќ видел дека во српското селанство лежи голема политичка сила и затоа сметал дека селанството е носител и главна борбена сила на револуцијата додека во западните земји тоа било граѓанството.

Наставникот се обрнува на третата група со прашањето: Каква е улогата на Србија на Балканот по мислењето на Светозар Марковиќ?

Ученикот: Марковиќ мислел дека српскиот народ треба да поведе револуционерна војна против своите властодржци и против Турците како држава. Тој се спротивставува на бирократската и буржоаската српска власт, та бара по пат на општо востание, по пат на револуција на српскиот народ да се ослободат од турската власт и српскиот народ на тој начин да се ослободи од социјалното и националното ропство.

Наставникот: Како се поделиле привржениците на Светозар Марковиќ по неговата смрт?

Ученикот: Неговите приврженици се поделиле на два дела: Едните ја продолжиле работата на ширењето на социјалистичките идеи во Србија собирајќи се околу Мита Цениќ, кој го основал Општото работничко друштво во Белград и го напишал првиот социјалистички програм. Другиот дел приврженици се собрал во радикалната партија, но овие сè повеќе ѝ приоѓале на буржоазијата.

Наставникот: Какво влијание оставил Светозар Марковиќ на идните поколенија.

Еден ученик ги цитира зборовите од студијата на Велибор Глигориќ:

„Сите најубави замисли на Светозар Марковиќ се исполнети низ нашата Народноослободителна војна, низ нашата Народна револуција, селанството и работничството се ослободени од експлоатацијата; нивниот сојуз е остварен; власта е во рацете на народот; врховната државна управа е народна; постигната е слободата на човекот; братството на народот; жената добила рамноправност; воспитниот систем се менува од основи во интерес на народната култура...“